

UDK 808.62 (091)

Izvorni znanstveni rad

Primljen: studeni 1997.

Prihvaćen za tisak: 30. lipnja 1998.

Karlo Jurišić

**POSljednji POZNATI NATPISI HRVATSKOM
ĆIRILICOM NA PROSTORU OKO BIOKOVA
(XIX. st.)
(prilog poznavanju hrvatske epigrafike
napuštenih pisama)**

Pisac je na prostoru oko Biokova u južnoj Hrvatskoj pronašao i opisao četiri natpisa urezana u kamen starom hrvatskom ćirilicom, od kojih su prva dva datirana 1802. godine, treći 1803., a četvrti čak 1835. Taj je nadgrobni križ svećenika glagoljaša don Ante Pavića u selu Rašćanima u Imotskoj krajini vjerojatno zadnji hrvatski ćirilski epigrafski spomenik uopće.

Poznato je da su se Hrvati nakon doseljenja u današnju domovinu između Drave, Dunava i Jadrana kroz tisuću godina, odnosno od IX. do XIX. stoljeća, kao rijetko koji od europskih naroda služili trima pismima: latinicom, glagoljicom i ćirilicom.¹

¹ Uvjeren sam da hrvatskoj kulturnoj baštini pripada i četvrto pismo zvano "arabica", kojim su već od XV. st. islamizirani Hrvati počeli pisati hrvatske tekstove arapskim slovima. Takvo je pismo kroz pet stoljeća uporabe dobilo više naziva. Osim arabica

U XIX. stoljeću u hrvatskom je narodu prevladala isključivo latinita koja je i inače, prema kamenoj dokumentaciji, i bila prvo hrvatsko pismo, bar na latinskome jeziku.²

I hrvatska glagoljica, kao i hrvatska ćirilica danas su za Hrvate samo napuštena povijesna pisma, ali tekstovi pisani tim pismima bilo na tvrdoj (kamen, opeka, metal), bilo na mekoj građi (pergament, papir) za hrvatski su narod prvorazredna svjedočanstva njegove ti-sućljetne kulture i nacionalnog identiteta.³

Epigrafski su spomenici, uz diplomatske dokumente, za povijesnu znanost izvori prvoga reda. Međutim, premda su stari Hrvati epigrafske spomenike počeli klesati već u IX. st. i nastavili do danas, mi još uvijek nemamo cjelovit zbornik epigrafskih spomenika koji su klesani ili urezivani navedenim pismima.

Tek smo pri koncu XX. st. dobili dva kapitalna epigrafska djela: jedno o hrvatskim glagoljskim natpisima akademika Branka Fučića,⁴ a drugo o latinskim natpisima srednjovjekovne Hrvatske Vedrane Delonga.⁵ Međutim, prvom je djelu trebala dopuna čim je izašlo,⁶ a drugom treba dodati mnogobrojne latinske natpise do XX. stoljeća.

zvali su ga i arebica, maktebica, matufovica, pa i hrvatica! Tim je pismom od XVI.-XX. st. tiskano na hrvatskom jeziku pedesetak djela ("alhamijado književnost"), a prvo od njih nosi naslov *Chirvat-Türkisi*, tj. *Hrvatska pjesma* autora Mehmeda iz Erdelja, XVI. st. (usp. M. Hadžijahić, Čaušević Hadži Mehmed Džemaludin, *Hrvatska enciklopedija*, 4, 1942., str. 207-208; E. Čaušević, Arabica, *Hrvatski leksikon*, 1, Zagreb 1996., str. 25). Međutim, u novije doba neki arabicu isključuju iz hrvatske kulturne baštine (usp. S. Bašić, Tri hrvatska pisma, *FORUM-Slobodna Dalmacija*, 30. siječnja 1996., str. 1, 4 (17, 20)).

² Najstariji poznati hrvatski natpis latinskim jezikom i pismom jesu tri riječi PRO DUCE TREPIM (ero), sačuvane na ulomku trokutnoga zabata koji je pripadao oltarnoj pregradi u crkvi benediktinskog samostana u Rižinicama kod Solina, a klesan je oko 852. god. (S. Gunjača-D. Jelovina, *Starohrvatska baština*, 14, Zagreb 1976., str. 21, 97; *Hrvatski latinisti*, 1, Iz latiniteta 9.-14. st., *Pet stoljeća hrv. književnosti*, 2, Zagreb 1969., str. 52).

³ Npr.: Bašćanska ploča (usp. Bašćanska ploča, I-II, Zagreb-Krk-Rijeka 1988.); Povaljski prag mojstra Radonje (*Hrvatski leksikon*, 2, Zagreb 1997., str. 297).

⁴ B. Fučić, *Glagoljski natpisi*, JAZU, Zagreb 1982., gdje je obrađeno 517 hrvatskih glagoljskih natpisa.

⁵ V. Delonga, *Latinski epigrafski spomenici u ranosrednjovjekovnoj Hrvatskoj*, MHAS, Split 1996., gdje je obrađeno 234 natpisa, odnosno natpisnih ulomaka.

⁶ Tome djelu nedostaje kratak, ali važan glagoljski natpis iz Rudina u Slavoniji, koji je pet godina prije Fučićeva djela objavio naš svećar V. Putanec: Prva pojava natpisne glagoljice iz 11.-12. stoljeća na području sjeverne Hrvatske, *Vjesnik muzeja Požeške kotline*, 1, Slavonska Požega 1977., str. 69-73. Posljednjih godina pronađena su tri gla-

Za epigrafske spomenike na hrvatskoj ćirilici na području Republike Hrvatske nemamo, na žalost, ništa slično djelima Fučića i De-longe, dok za one na području Republike Bosne i Hercegovine načinjen je već prije tridesetak godina stručni popis natpisa srednjega vijeka pisanih spomenutim trima pismima.⁷

Kada sam oko 1960. godine u nadi da ću naći barem neki trag naše stare glagoljice počeo istraživati starije hrvatske natpise na području Makarskog primorja, pronašao sam pedeset i četiri natpisa od XV.-XVIII. st., pisana hrvatskim jezikom i pismom, od kojih sedamnaest ćirilicom, ostala latinicom, a ni jedan starom glagoljicom.⁸ Rad o tome objavljen je 1966. u *Starinama* naše Akademije.⁹

Nakon toga rada nastavio sam prigodna istraživanja, u prvome redu nepoznatih natpisa hrvatskom ćirilicom, u Makarskom primorju, ali i izvan njega: po Zabiokovlju, Neretvi, Hvaru, Omiškoj Rogoznici, Poljičkoj "knežiji", te Sinjskoj i Drniškoj krajini. Neke sam od tih nalaza unio u svoje radove,¹⁰ a na druge sam tek upozorio u vjerskim revijama, župnim listovima¹¹ i u novinama.¹² Oni, naime, nisu do danas pobliže obrađeni u stručnim izdanjima.

goljska natpisa: jedan u selu Ločići kraj Slav. Broda iz 13. st. (*Panorama*, 13. rujna 1995., str. 35), a dva u Dalmaciji: jedan u Konavlima iz 12. st. (*Slobodna Dalmacija*, 3. lipnja 1977., str. 2-3), a drugi u Gracu kraj Drniša iz 12.-13. st. (V. Kapitanović, *Gradački glagoljski grafit*, *Visovački zbornik*, Visovac-Split 1977., str. 328).

⁷ M. Vego, *Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine*, I-IV, Izdanje Zemaljskog muzeja, Sarajevo 1962.-1970. U zborniku je obrađeno 325 natpisa, od kojih 4 glagoljska, 12 latinskih i 309 ćiriličkih.

⁸ Ipak, ne smijemo isključiti da bi se jedanput i na području oko Biokova mogao naći gdjekoji stari glagoljski natpis, kao što su se nedavno sasvim slučajno našla dva glagoljska natpisa u Dalmaciji (v. bilj. 6), a u prošleme stoljeću ćirilsko-glagoljska *Humačka ploča* u nedalekom susjedstvu (M. Vego, n. d., I, str. 30-31).

⁹ K. Jurišić, *Stariji hrvatski natpisi Makarskog primorja (XV-XVIII)*, *Starine*, 53, Zagreb 1966., str. 89-193.

¹⁰ K. Jurišić, *Crkve biokovsko-neretvanskog područja u doba turske vladavine (16.-17. stoljeće)*, *Zbornik Kačić*, II/1969., str. 123-135; isti, *Katolička crkva na biokovsko-neretvanskom području u doba turske vladavine*, *Kršćanska sadašnjost*, ACC, III, Zagreb 1972., str. 145 (b 899), 286, 287, sl. 1, 3, 39, 42, 43; isti, *Hrvatski ćirilski epigrafski spomenici na Sućurju*, *Zapisi o zavičaju*, 4, Jelsa 1973., str. 114-123; isti, *Hrvatski ćirilski natpis na crkvi Svih Svetih u Zagvozdu*, *Imotski zbornik*, 3, 1995., str. 169-192; isti, *Visovački natpisi*, *Visovački zbornik*, Visovac-Split 1977., str. 365-366.

¹¹ K. Jurišić, "Grišna raba Božja" Vukota, *Kana*, I/1970., str. 4, 23; isti, "Malo misto" s mnogo spomenika: Drašnice, *Kana*, III/1972., 1, str. 47-48; isti, *Franjevci s prezime-nom Runović*, *Runovići-List župe Gospe od Karmela*, Runovići, IV/1997., 2 (7), Božić 1997., str. 37-39, 47.

Stoga sam se rado odazvao pozivu Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje da nekim prilogom sudjelujem u jubilarnom broju *Rasprava*, posvećenom 80. godišnjici života hrvatskoga znanstvenika Valentina Putanca, čiji sam i ja ne samo štovatelj nego i dužnik.

Budući da je dosada dosta pisano o najstarijim, premda rijetkim hrvatskim epigrafskim spomenicima, a ništa o zadnjim takvim spomenicima, za ovu sam prigodu prvi put pokušao sustavno obraditi četiri hrvatska ćirilička epigrafska spomenika iz XIX. stoljeća: jedan iz Omiške Rogoznice i tri iz Zabiokovlja, od kojih bi onaj iz Raščana mogao biti zadnji hrvatski ćirilički javni natpis uopće.

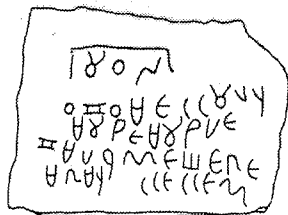
Za svaki natpis donosimo fotografiju (osim za natpis br. 2), zatim transkripciju, tj. vjeran prijepis istim slovima, i transliteraciju latiničkim slovima. Nakon transkripcije i transliteracije, kojima je natpis potpuno određen, donosimo čitanje suvremenim jezikom i redom riječi, dok u zagradama dodajemo gdjekoju nužnu riječ radi boljega razumjevanja.

Kako su sva četiri natpisa jasno datirana, obrađujemo ih vremenskim redom njihova nastajanja.

Studenci kraj Imotskoga

Natpis br. 1 (sl. 1, 2 i 3)

Transkripcija

1.

Transliteracija

1802
OVO IE KUČA
IURE IURČE
VIČA MEŠELE
ILIA KEKEZ

¹² K. Jurišić, Hrvatski ćirilski natpisi u Južnoj Hrvatskoj, *Hrvatski tjednik*, I/1971., 21 (Zagreb, 10. rujna 1971.), str. 21; isti, Nalaz u Igranima. Pečatnjak iz XVI. st., *Makarska rivijera*, XIX/1992., 325 (Makarska, 10. studenoga 1992.), str. 6.

Materijal i mjesto: kamen, grubo klesani prag nadvratnik s veličinama: dužina 117-125 cm, visina oko 84 cm, debljina 22-25 cm. Stambena prizemna kuća studenačke obitelji Jurčević nadimkom Mešelja, koja se nalazi oko pola km jugoistočno od župne franjevačke kuće u zaseoku Podgreda. Kuća građena ciklopskim kamenjem, s pročeljem prema sjeverozapadu, ima troja ulazna vrata. Prag s natpisom nalazi se nad srednjim, glavnim vratima.¹³

Pismo: hrvatska ćirilica, slova kurzivna, zvana bosanička. Visina slova kreće se od 4 cm-17 cm.

Natpis ima pet redaka. U prvom je retku godina klesana arapskim brojkama. Nad prvom je brojkom točka. Četvrta je brojka posebnog oblika. Da se doista radi o brojci 2, svjedoči ista godina jasnije uklesana na ugaonome kamenu južnoga dijela pročelja: 1802.¹⁴ To znači da je iste godine gradnja kuće započeta, natpis postavljen i kuća dovršena.

Tri slova svraćaju pozornost. Slovo "črv" (č) ponavlja se triput (u 2., 3. i 4. retku) i služi jednako za glasove č i ć. Slovo "iže" (i) u svim četirima redcima dolazi šest puta, ali tako da mu klesar dva okomita kraka pri dnu veže lukom. Slovo "az" (a) dolazi triput: u 2. i 5. retku u vrhu je otvoreno, dok je u 4. retku lijeva prečka u vrhu zatvorena okomicom.

U 4. retku slovo "ljudije" (l) služi za glas lj.¹⁵ U studenačkom govoru taj nadimak glasi Mešelja.

Čitanje: 1802. (godine) - OVO JE KUĆA / JURE JURČEVIĆA / VIĆA MEŠELJE / (Klesao) ILIJA KEKEZ.

Posebno o natpisu. Prema natpisu kuću je 1802. god. gradió vlasnik Jure Jurčević Mešelja. Kuća je građena za vrijeme prve austrijske vladavine Dalmacijom (1797.-1806.), o kojoj franjevački povjesničar fra Stjepan Zlatović (1831.-1891.) piše: "*Blaga i ugodna bijaše*

¹³ Natpis otkriven 17. lipnja 1968. prvi je put spomenut 1971. u *Hrvatskom tjedniku* (v. bilj. 12), a objavljen sa slikom i čitanjem 1986. (K. Jurišić, *Bosanički natpis na Studencima, Studenci-List župe Sv. Ilije u Studencima*, II/1986., str. 2-3).

¹⁴ Vidi sl. 3. Za fotografije i ostale usluge posebno sam zahvalan subratu prof. fra Nedi Jukiću, prof. Franjevačke gimnazije u Sinju i ravnatelju Malakološkog muzeja u Makarskoj.

¹⁵ B. Zelić-Bučan, *Bosančica u srednjoj Dalmaciji*, Split 1961., Tabela I, gdje se mogu naći najrazličitiji rukopisni oblici bosaničkih slova u Dalmaciji.

prva vlada austrijska... To bijaše pravo zlatno doba cvietnoga proljeća potla grāda i vijara, potla prevratne zlogodine one crne zime", tj. nakon nereda što ga je 1797. izazvao pad Mletačke Republike.¹⁶

Pleme je Jurčevića u Studencima starosjedilačko. Godine 1739. u mjestu su bile dvije obitelji Jurčević: Petrova sa 17 čeljadi i Matina s 22 čeljadi.¹⁷ Prema *Leksiku prezimena u SR Hrvatskoj*, koji je sa suradnicima uredio i objavio naš svečar, 1948. god., tj. neposredno nakon Drugoga svjetskoga rata, u Studencima je u 25 obitelji bilo 106 žitelja s prezimenom Jurčević, što je najviše u Hrvatskoj.¹⁸

Jure Jurčević našao je kovača, tj. klesara Iliju Kekeza, da mu u tvrdi kamen ukleše hrvatskim jezikom i pismom natpis o gradnji kuće - "neka se zna"! Kekezi su iz Katuna, a 1948. god. u tome selu bilo je 32 obitelji sa 168 osoba s prezimenom Kekez.¹⁹

Na vertikalnom donjem pragu istih vrata, na srednjem od tri posebna kamena uklesana su istom tehnikom slova ili brojke koje izgledaju ovako: / 9 / 9 9 9 9 . Nije jasno što je klesar time htio izraziti.

Prigodom našega drugoga posjeta natpisu, 19. veljače 1998., saznali smo da je kuća s natpisom bila nastanjena sve do Drugoga svjetskoga rata i da se u istoj kući 1929. rodila Marija Jurčević-Mešelja, kći p. Petra, koja se udala za Ivana Bilića. Oni su dvadesetak metara od stare kuće sagradili novu u kojoj im se rodio sin Branimir Bilić, poznati televizijski voditelj.

¹⁶ S. Zlatović, *Franovci države presvet. Odkupitelja i hrvatski puk u Dalmaciji*, Zagreb 1888., str. 339.

¹⁷ V. Vrčić, *Plemena Imotske krajine*, Imotski-Omiš 1996., str. 287.

¹⁸ Putanec-Šimunović-Alerić-Raguž, *Leksik prezimena u SRH*, Zagreb 1976., str. 296-270.

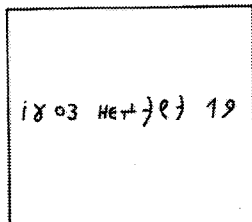
¹⁹ N. d. (v. bilj. 18), str. 288.

Lokva-Rogoznica Omiška

Natpis br. 2

Transkripcija

Transliteracija

1803 ienara 19

2.

Materijal i mjesto: kamen, nadgrobna ploča, 1961. god., in situ, veličine 205 x 75 cm. Mjesno groblje ispred gotičke crkve Sv. Kuzme i Damjana na Gorici u selu Lokvi, starom sjedištu župe Uznesenja Marijina u Rogoznici Omiškoj, pod brdom Dinara.²⁰

Pismo: natpis ima samo jedan redak koji označuje datum kada je nadgrobna ploča bila gotova, odnosno kada je natpis uklesan. Između godine sprijeda i datuma otraga nalazi se samo jedna riječ od šest hrvatskih ćiriličkih slova. Tipična kurzivna bosanička slova, kakvim su pisali poljički popovi glagoljaši, pa to pismo možemo nazvati *poljičica*. Riječ glasi jenara, tj. januara ili siječnja. Uklesana riječ jest genitiv riječi jenar, koja je nastala od latinske riječi *Ianuarius* preko talijansko-mletačkoga *gennaro*, gdje se *g* u hrvatskom jeziku pretvorilo u *j* - *jenar*.²¹

Čitanje: (Grob ili ploča s natpisom dovršeni) 19. SIJEČNJA 1803. (godine).

Grob je pripadao starodavnoj obitelji Buljević.

Fotografija natpisa ne postoji, kao što danas više ne postoji ni ploča s natpisom.

²⁰ Natpis je s osnovnim podacima 1971. spomenut u *Hrvatskom tjedniku* (v. bilj. 12).

²¹ P. Skok, *Etimološki rječnik*, 1 (suradivao u predradnjama i priredio za tisak Valentin Putanec), Zagreb 1971., str. 754 s. *januarij*.

Posebno o natpisu. Natpis sam vidio i zabilježio, te ploču izmjerio pri svojem prvom posjetu Lokvi i groblju na Gorici, 23. studenoga 1961., kada sam bio gost vlč. don Ćire Žamića, ondašnjega župnika (1954.-1966.). Tada sam saznao da grob pripada rogozničkoj obitelji Buljević²² i da nije bio otvaran više od 25 godina, tj. od 1936. godine.

Ploča s natpisom više ne postoji, niti se više vidi mjesto staroga groba. To sam ustanovio 14. veljače 1998., kada sam u društvu s fra Stipom Nimcem, prof. teol. u Makarskoj i mjesnim župnikom vlč. don Ivanom Babićem dvaput pozorno pregledao cijelo groblje zajedno s grobnom crkvom sv. Kuzme i Damjana. Tada sam ustanovio da je na prostoru starodavnoga groblja (ima tu ostataka i starih rimskih nadgrobni stela) sagrađeno više mramornih grobnica, pa i na mjestu gdje je trebala biti naša ploča napravljen je novi grob, dok je stara ploča uklonjena. To se moralo dogoditi nakon 1971., tj. nakon što sam te godine dvaput posjetio groblje na Gorici i vidio ploču na svome mjestu, in situ.²³

Inače na groblju Sv. Kuzme i Damjana još je uvijek sačuvano 10-15 starih nadgrobni ploča, od kojih nekoliko sa zanimljivim hrvatskim latiničkim natpisima, kao npr.: 1867 / OVO JE GREB / ANTE MIMICA/ RECENOGA / KARSTAN / INA.²⁴

U doba nastanka našega bosaničkog natpisa Lokva-Rogoznica imala je svećenika *don Andriju Buljevića*, koji je od 1800. bio kapelan, a 1804.-1810. i župnik svoga zavičaja.²⁵ Možda je upravo don Andrija

²² Godine 1948. u Lokvi-Rogoznici u 17 obitelji živjelo je 59 žitelja s prezimenom Buljević, kako svjedoči *Leksik* (v. bilj. 18), str. 82.

²³ 6. svibnja 1971. posjet s dr. Mirom Mimicom, liječnikom, suautorom knjige: M. Mimica-V. Mimica, *Knjiga općena, Monografija Mimica*, Zagreb 1972.; 19. listopada 1971. posjet s mjesnim župnikom don Dušanom Vukovićem (1966.-1985.), kada smo se penjali k crkvi Sv. Vida na vrhu Dinare (639 m).

²⁴ I danas u Rogoznici pri brdu postoji napušteni zaselak Krščani. Pretpostavljam da su oni potomci nekadašnjih bosanskih "krstjana", kojih je na području Dalmacije bilo još na koncu 17. st. U izvješću od 10. svibnja 1962. generalni providur A. Molin piše da u Dalmaciji osim katolika i pravoslavnih postoji i jedna treća vrsta žalosnoga stanja, tako zaslijepljena u vjeri... ima nadimak krščani, a ne samo da su obrezani nego su u potpunosti lišeni svakoga pravog vjerovanja (Navod prema: G. Stanojević, *Dalmacija u doba Morejskog rata 1684.-1699.*, Beograd 1996., str. 146).

²⁵ M. Stanić Sumbul, *Lokva Rogoznica-Crtice iz prošlosti*, Dugi rat 1996., str. 230.

Buljević sudjelovao u gradnji grobnice svojega plemena i stavljanju bosaničkog natpisa na nju.

Kao što je, naime, za pisanje hrvatske riječi u Poljicima vladala "poljičica", tako je to bilo i u susjednoj Lokvi-Rogoznici, u kojoj su se sačuvale stare matične knjige, od kojih knjiga krštenih počinje 1. listopada 1642. i pisana je bosaničkim slovima. Knjiga je služila ne samo za upise krštenja nego i za bilježenje važnijih događaja. Tako je na prvoj stranici navedene knjige krštenih (1642.-1833.) bosaničkim slovima na trajnu uspomenu ostavljena bilješka o osnutku glagoljaškoga sjemeništa u Priku ovim riječima: "1750. vebrara na 15. Prisvitli i p. gn. arcibiskup Pacifiko Bici postavi šiminarij za arvaske đake u manastiru u Priko kod s. Petra kod Omiša i ovo bi u sveto godišće (tj. svete jubilarne godine Otkupljenja 1750., K. J.) za bolji nauk arvaske ruke."²⁶

Na takvoj kulturnoj razini i u takvom duhovnom ozračju svećenik - đak škole "arvaske ruke" iz Prika 1803. uklesao je na nadgrobnu ploču kratak bosanički natpis, koji je, eto, pri koncu 20. st. iz neznanja uništen. Iako se radi o samo šest slova staroga hrvatskoga napuštenoga pisma, šteta je velika, jer je ipak uništen jedan spomenik hrvatske kulture!

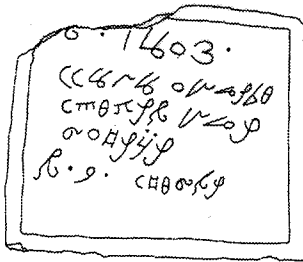
²⁶ N. d. (v. bilj. 25) str. 229. Glagoljaška škola u Priku djelovala je s prekidima od 1750. do 1885., kada ju je Austrija konačno dokinula (S. Kaštelan, *Povijesni ulomci iz bivše slobodne općine-republike Poljica*, Split 1940., str. 105-106).

Proložac

Natpis br. 3 (sl. 4)

Transkripcija

Transliteracija

G (?). 1803.
KULU OGRADI
STIPAN GRA
BOVACA
N. 9. SVIBNA

3.

Materijal i mjesto: kamen, bijela ploča četvrtasta oblika, veličine 24 x 20 cm. Ploča je uzidana uz gornji prag prozorčića pri vrhu pročelja stare kuće današnjega vlasnika Ante Grabovca reč. Purkića. Kuća, koju vlasnik zove "turskom kulom", nalazi se u Prološću Donjem kraj Imotskoga, u zaseoku Grabovaca pri vrhu prološkoga polja. Natpis je teško pristupačan, jer se nalazi ispod same strehe pločnoga krova. Zahvaljujući vlasniku došli smo do uspjele fotografije natpisa.

Pismo: hrvatska ćirilica, slova kurzivna, zvana bosanička. Klesar je ploči dao okvir koji je u gornjem lijevom uglu oštećen. Unutar okvira nalazi se natpis u pet redaka. U prvome je retku uklesana godina arapskim slovima s dvjema točkama sa strana: .1803. Ispred godine u oštećenom uglu razaznaje se neki grafički, također oštećeni znak. Čini se da bi to moglo biti latiničko G, što bi se čitalo "Godine"...

U četiri daljnja retka slijede 32 bosanička slova s jednom arapskom brojkom u zadnjem retku.

Pojedina su slova Grabovčeva natpisa osebujna. Npr. slovo "iže" (i) u sva tri je slučaja zatvoreno i gore i dolje. Neka su slova dosta nagnuta na desnu stranu, dok je slovo "rci" (r) u oba slučaja (2. i 3. redak) položeno vodoravno. I slovo "naš" (n) u sva tri slučaja (3. i 5. redak)

ima poseban oblik, kakav ne susrećemo ni u najpotpunijem prikazu bosaničkih slova u Dalmaciji gde B. Zelić-Bučan.²⁷

Govor je narodni, ikavski: *Stipan*. Za peti mjesec rabi hrvatski naziv *svibanj*. Vlasnikovo prezime dolazi u genitivu množine: *Grabovaca*. Naši su stari, naime, pripadnost rodu izražavali genitivom množine svoga prezimena. Glagol *ogradi* znači sagrađi. Stoga u suvremenom jeziku i stilizaciji, natpisu koji je već gore u transliteraciji točno prenesen, dajemo sljedeće

Čitanje: (Ovu) KULU SAGRADI STIPAN GRABOVAC NA 9. (dan) SVIBNJA 1803. G(odine).

Posebno o natpisu. Taj je natpis drugi poznati hrvatski ćirilički natpis XIX. st. na području Imotske krajine, a otkriven je, odnosno pročitao, 1962. godine. Dosada je triput naveden u nestručnim izdanjima: 1971.,²⁸ 1985.,²⁹ i 1995.³⁰

Natpis još uvijek stoji in situ, gdje je i postavljen 1803. Sačuvana je i čitava kamenita kula s pločnim krovom, koja je u novije doba na pročelju dobila veći prozor koji se stilski ne uklapa u staru arhitekturu.

Grabovci su za vrijeme prve austrijske vladavine Dalmacijom u Prološcu sagrađili svoju "kulu". Isto pleme i danas živi u Prološcu. Godine 1948. u Prološcu je u 24 obitelji živjelo 154 osobe s prezimenom Grabovac.³¹

Spomenuti vlasnik "kule" Ante Grabovac jest školovani poljoprivrednik. Između svoje stare kule i svojih vinograda u plodnom prološkom polju sagrađio je novu stambenu kuću i podigao vlastitu suvremenu vinariju "Grabovac 1803". Na staklene boce svojih specijaliziranih vina stavio je 1996. naljepnice s fotografijom bosaničke ploče i izvornim tekstom natpisa! Njegovo vino kujundžuša u staklenkama

²⁷ Zelić-Bučan, B., *Bosančica* (v. bilj. 15), Tabela I, gdje u 13. retku između 28 različitih oblika slova *n* nema ni jedno slično onome na Grabovčevoj ploči.

²⁸ *Hrvatski tjednik* (v. bilj. 12).

²⁹ (Urednik), *Znate li?*, *Proložac-List župe Sv. Mihovila u Prološcu*, IV/1985., str. 1 (8), 16.

³⁰ V. Vito Grabovac, *Proložac kroz prostor i vrijeme*, Matica hrvatska - Ogranak Imotski, Proložac-Grude 1995., str. 100.

³¹ Putanec i dr., *Leksik* (v. bilj. 18), 198. U župi Proložac (Donji i Gornji) to je najveći broj žitelja s prezimenom Grabovac u cijeloj Hrvatskoj 1948.

s bosaničkim natpisom putuje svijetom i već je poznato u Njemačkoj i Francuskoj (Bordeaux). Neobičan slučaj kako poslije gotovo dva stoljeća stari hrvatski ćirilički natpis u Prološcu povezuje prošlost i sadašnjost, te kroz ponudu seoskog turizma pred domaćim i stranim svijetom svjedoči o raznolikosti, pradavnosti i posebnosti hrvatske kulture. Bilo bi potrebno Kulu Grabovaca u velikom i naprednom selu Imotske krajine stručno restaurirati, te ju s natpisom zaštititi kao spomenik kulture.

Anegdota o natpisu. Kao što je poznato, fratri su se Grabovčeve i Kačićeve Franjevačke provincije presv. Otkupitelja u Dalmaciji do konca XVIII. st. za hrvatski jezik služili slovima hrvatske ćirilice, dok im je latinica služila za tuđe jezike, talijanski i latinski. Od Napoleonovih vremena, tj. od francuske vladavine u Dalmaciji (1806.-1813.), dalmatinski su fratri napustili ćirilicu, tako da već dvadesetih godina XIX. st. više nisu znali ni čitati to staro narodno pismo.

Osnutkom Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca 1918. god. u hrvatskim se školama morala učiti i ćirilica, ali nova, srpska, koja se uvelike razlikuje od stare hrvatske ćirilice. Stoga se nije čuditi da je prološki župnik franjevac pok. fra Ivan Bilušić (1953.-1961.) profesorima Franjevačke visoke bogoslovije u Makarskoj poslao prijepis natpisa s Grabovčeve kule da vide nije li taj natpis pisan možda "arapskim pismom". Natpis je bio odmah riješen.

Ali taj slučaj s "arapskim natpisom" bio je povodom da je pisac ovih redaka, kada je na početku školske godine 1979./80. na istoj bogosloviji u sklopu hrvatske crkvene povijesti kao pomoćni predmet preuzeo predavati i staroslavenski jezik, uz obvezno poznavanje stare hrvatske glagoljice od studenata tražio i poznavanje stare hrvatske ćirilice ili bosanice, kojim je pismom ispisan veći dio arhivskih fondova dvanaest samostana iste provincije do XVIII. st. Otada studenti Franjevačke teologije u Makarskoj uz glagoljicu uče i bosanicu, pa obadva pisma moraju učiti i za ispite.³²

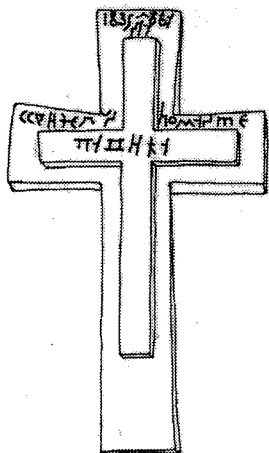
³² Usp. V. Kapitanović, *Školski kalendar Franjevačke visoke bogoslovije Makarska 1979.-1980.*, Makarska-Metković 1979., str. 51, gdje u sadržaju predmeta za staroslavenski među ostalim stoji: "Zapadna ćirilica ili bosančica... Bosančica u Dalmaciji."

Rašćane

Natpis br. 4 (sl. 5 i 6)

Transkripcija

Transliteracija

1837 NA 7 LUJA

KRIŽ GN DOM ANTE
PAVIĆA

4.

Materijal i mjesto: kamen, nadgrobní latinski križ s dužinom krakova 74 x 43 cm (šir. 12-14 cm, deblj. 6-7 cm). Križ nije in situ, već se danas nalazi na vrhu spomenika zajedničkoga svećeničkoga groba podignutog 1906. godine. Mjesno groblje na brijegu ispred župne crkve Sv. Mihovila u Rašćanima Donjim, krajnjem mjestu na jugoistoku Imotske krajine.

Pismo: hrvatska kurzivna ćirilica bosaničkog tipa, slična pismu natpisa br. 2, pa se može nazvati i poljičica. Visina slova 1,5 x 4 cm.

Natpis je klesan u tri retka, i to prvi redak u vrhu okomitoga kraka, drugi pri vrhu poprečnoga kraka, dok se treći redak nalazi po sredini izbočenoga manjega križa, što je u reljefu isklesan sredinom glavnoga križa.

Natpis se sastoji od 25 bosaničkih slova, između kojih se u prvome retku nalazi pet arapskih brojki, a u drugome retku jedan znak skraćivanja. Svega, dakle, 31 znak. U prvome retku nalazimo jednu

ligaturu ("litterae contiguae"): *na*, a u drugome retku nad slovima *gn* znak skraćivanja, što treba razriješiti u *gospodina*. U prvome retku za genitiv mjeseca srpnja imamo riječ latinsko-talijanskog podrijetla *luja* (Julius - luglio - lulj - luj).³³ U drugome retku riječ *dom* znači *don* i u južnoj se Hrvatskoj i drugdje uvijek veže uz ime mirskoga, tj. svjetovnoga ili biskupijskoga svećenika, kao *fra* uz ime redovnika.

Čitanje: (Ovo je) KRIŽ G(ospodi)N(a) DON ANTE PAVIĆA (koji je umro) NA 7. (dan) SRPNJA 1835. (godine).

Posebno o natpisu.

- a) Tko je bio don Ante Pavić? Prema podacima Nadbiskupskog arhiva Split³⁴ don Ante se Pavić rodio 1763. u Srijanima, selu Gornjih Poljica poljičke knežije, vjerojatno u zaseoku Končul, odakle je podrijetlom bio i čuveni Alfons Pavić von Pfauenthal, civilni podnamjesnik Dalmacije u Zadru, povjesničar i dobročinitelj Poljica (Ljubljana, 1839.–1919.).³⁵ Don Ante se po svoj prilici školovao u glagoljaškom sjemeništu u Prikui. Postavši svećenikom službovao je kao župnik na području bivše makarske biskupije: u Župi Biokovskoj, na Orahu, u Dusini i Rašćanima. Nakon bolovanja od samo 21 dana umro je u 73. godini života, i to - prema izvješću imotskoga dekanata upravi biskupije u Makarskoj - izdahnuo je oko ponoći 6. srpnja 1835. Prema natpisu don Ante je osvanuo mrtav u utorak 7. srpnja i pokopan je u poseban grob, nad kojim je postavljen križ, koji je vjerojatno on sam za života dao napraviti sa željom da mu se stavi natpis poljičkim pismom.
- b) Pavićev križ, iako spolij u sekundarnoj ulozi, danas ima vjerojatno primarnu važnost. Kako je već rečeno, Pavićev križ iz 1835. nije ostao in situ, već je kao spolij danas sastavni dio drugoga nadgrobna spomenika na istome groblju.

³³ P. Skok, *Etimologijski rječnik* (v. bilj. 20), str. 330.

³⁴ Podatke iz Nadb. arhiva Split dugujem uslužnosti vlč. prof. dr. don Slavka Kovačića.

³⁵ Prezime Pavić rašireno je po cijeloj Hrvatskoj. Godine 1948. u Srijanima je bilo u 25 obitelji čak 152 žitelja toga prezimena, najviše u Hrvatskoj (*Leksik* (v. bilj. 18), str. 486-487). - O Alfonsu Paviću usp. Kaštelan, *Povijesni ulomci* (v. bilj. 26), str. 135-136.

Don Niko Mimica, Rogožđanin, jedan od najzaslužnijih župnika Rašćana (1893.-1908.),³⁶ višegodišnjim je radom među ostalim obnovio i uredio staro groblje na slikovitom brežuljku sa župnom crkvom Sv. Mihovila iz turskih vremena, te ga početkom XX. st. ogradio visokim zidom od gotovo ciklopskoga kamenja s dvama monumentalnim vratima, istočnim i zapadnim. Jugoistočno od crkve na svoj je trošak napravio novu grobnicu za svećenike i na nju uklesao duže ili kraće natpise na trima jezicima.

Na otvor grobnice postavio je mramornu ploču s latinskim natpisom:

SACERDOTIBUS - AERE PROPRIO - DNUS NICOLAUS MIMICA - POSUIT A. D.
MCMVI.

Nad grobnicom je podigao visoko spomen-obilježje koje se sastojalo od tri dijela: 1. kameno podnožje složeno od više tesanaca, visoko 78 cm; 2. središnji dio s dvama natpisima i dvama reljefima, visok 127 cm; 3. gornji dio s križem, visok 128 cm.

Podnožje je križa bez ikakva natpisa i ukrasa. Središnji dio ima dva reljefa: gore "Konstantinov monogram" X tj. dva prva ukrštena velika slova grčke riječi *χριστός* (Krist); dolje htonički simbol, mrtvačka glava s dvjema prekriženim kostima. Između monograma i htoničkog simbola uklesan je veliki hrvatski latinički natpis u dvanaest redaka, koji glasi:

HVALA BOGU!
NEUMORNIM ŠESTOGODIŠNJIM RADOM
I VANREDNIM POŽRTVOVANJEM
UZ PREPOMOĆ BOŽJU I PUKA
ŽUPNIK D. NIKO MIMICA
PORAVNA, RAZŠIRI I OBZIDA
OVO GROBIŠTE
SAGRADI GROBNICE
OVAKIM RADOM OBDARI SVOJE MILE
ŽUPLJANE
G. G. 1906.

³⁶ V. Vrčić, *Župe Imotske krajine*, I, Imotski-Split 1978., str. 73-74.

Između htoničkog simbola i podnožja slijedi kraći natpis:

MOLITE BRAĆO, JER TAVKI (!) SU SUDI BOŽJI!³⁷

Iznad središnjega dijela spomenika Mimica je postavio veliki kameni križ (128 x 78 cm; 9,5 x 13 cm) i na nj dao uklesati još dva kraća natpisa uzeta iz evanđelja:

JA PUT ISTINA I ŽIVOT (Iv 14,6)

TKO SLIDI MENE NE HODI U TMINAM (Iv 8,12).

Mimičin je spomenik, na kojemu su sva slova zalivena olovom, bio visok samo 333 cm.

Međutim, prema kazivanju mještana, jednom prigodom (oluja?) originalni Mimičin križ pao je sa svoga visokog mjesta i oštetiо spomenutu ploču s latinskim natpisom. Ispod spomenika na tlu i danas leži Mimičin križ, razlupan u sedam komada.

Poslije te štete nepoznate godine na mjesto razbijenoga križa na vrh Mimičina spomen-obilježja postavljen je stari križ don Ante Pavića, na kojemu je, kako je rečeno, 1988. otkriven hrvatski ćirilički natpis iz 1835. godine.³⁸

Svećenički grob kraj Sv. Mihovila u Rašćanima svojim bogatim spomen-obilježjem, dakle, daje nam poruke urezane u kamen na trima jezicima i trima pismima: latinskim jezikom, da grob pripada katoličkim svećenicima; hrvatskim jezikom i latiničkim pismom, da je 1906. groblje napravljeno za župljane; grčkim jezikom i grčkim pismom, iako su to samo dva slova "Konstantinova monograma", svjedoči se o starodavnosti jedne te iste univerzalne katoličke vjere, dok se na vrhu spomen-obilježja kao spolij diže križ popa glagoljaša označen trećim pismom, starom napuštenom hrvatskom ćirilicom. Koliko skladne simbolike u tim raznolikim trojezičnim i tropismenim natpisima na mjestu, gdje se nalazi najmlađi i najvažniji od naša četiri prikazana ćirilski epigrafski spomenika.

³⁷ Klesar je u riječi TAVKI na treće mjesto pogrešno uklesao slovo *v* mjesto *n*, jer bi rečenica trebala glasiti: "jer su *tanki* sudi Božji".

³⁸ O natpisu don Ante Pavića pisano je u dva navrata: K. Jurišić, Posljednji natpis bosančićom, *Imotska krajina*, XIX/1988., str. 419, 9 (9. IX. 1988.); isti, Nadgrobni križ don Ante Pavića, Poljičanina, u Rašćanima Donjim, *Poljica-Godišnjak poljičkog dekanata*, XX/1995., 20, Gata-Dugi Rat 1995., str. 191-196.

ZAGLAVAK

Na kraju moramo upozoriti da ta četiri prikazana natpisa ni svojim sadržajem, ni mjestom na kome se nalaze ipak nemaju neku naročitu vrijednost. Dva su od njih (2. i 4.) obična kratka nadgrobna natpisa, dok se druga dva (1. i 3.) odnose na gradnju skromnih seljačkih kućica, a i sva su četiri bila locirana u više-manje zabitim selima dalmatinskoga krša oko Biokova.

Važnost naših natpisa stoji tek u vremenu njihova nastajanja, a to je prva polovica XIX. st., kada su Hrvati poslije tisućgodišnje uporabe napustili i glagoljsku i ćiriličku azbuku, te se konačno odlučili za latiničku abecedu.

Glede hrvatske epigrafičke kulturne baštine napuštenih pisama treba naglasiti da je glagoljska epigrafička baština najvećim dijelom uspješno istražena, proučena i vremenski određena od XI. st. do konca XVIII. stoljeća,³⁹ dok se našoj ćiriličkoj epigrafičkoj baštini ni izdaleka nije pokazala slična pozornost. Stoga u našoj znanosti još nemamo sigurno utvrđenu ni donju, ni gornju vremensku granicu hrvatskih ćiriličkih natpisa.

Prema današnjem stanju naše znanosti najstariji hrvatski ćirilički epigrafski spomenik na tlu Hrvatske bio bi nedatirani *Povaljski prag*, koji je pripadao benediktinskom samostanu u Poveljima na otoku Braču, a stručnjaci ga datiraju oko *1184. godine*.⁴⁰ U kontinuirani niz natpisa ćiriličkim slovima kao najmlađi ulaze upravo ta četiri naša natpisa, koja su jasno datirana godinama 1802., 1803. i 1835. Stoga bi nadgrobni natpis poljičkog popa glagoljaša don Ante Pavića iz 1835. u Rašćanima - prema našem mišljenju - bio najmlađi, odnosno zadnji hrvatski ćirilički javni sačuvani natpis, i to baš iz one godine, kada je u Zagrebu počeo hrvatski narodni preporod, koji je uzeo latini-

³⁹ Fučić, n. d. (v. bilj. 4), str. 1, gdje piše: "Glagoljska epigrafika skupljena u ovoj knjizi obasiže vremenski raspon od XI. do zaključno XVIII. stoljeća (do godine 1800.), to jest vrijeme od najstarijih utvrđenih spomenika do onih posljednjih, koji su nastali kao plod žive i kontinuirane glagoljaške tradicije."

⁴⁰ I. Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj*, 1, Split, 1963., str. 356-357, gdje o Povaljskom pragu autor piše: "Ovo je vjerojatno najstariji sačuvani natpis na našem jeziku urezan ćirilicom", nastao "malo poslije 1184. god." Na drugom mjestu isti pisac tvrdi da su nova vrata probijena, pa i prag s natpisom urezan "oko 1184." (Ostojić, *Povelja-Povijesni prikaz*, Split 1968., str. 40).

cu kao jedino hrvatsko pismo. I u tome je granična važnost Pavićeva natpisa.

LITERATURA

- (Urednik), *Znate li?, Proložac - List župe Sv. Mihovila u Prološcu*, IV/1985., str. 1 (8), 16.
- Bašćanska ploča, I-II, Zagreb-Krk-Rijeka 1988.
- Bašić, S., *Tri hrvatska pisma, FORUM-Slobodna Dalmacija*, 30. siječnja 1996., str. 1, 4 (17, 20).
- Čaušević, E., *Arabica, Hrvatski leksikon*, 1, Zagreb 1996., str. 25.
- Delonga, V., *Latinski epigrafički spomenici u ranosrednjovjekovnoj Hrvatskoj*, MHAS, Split 1996.
- Fučić, B., *Glagoljski natpisi*, JAZU, Zagreb 1982.
- Grabovac V., *Proložac kroz prostor i vrijeme*, Matica hrvatska - Ogranak Imotski, Proložac-Grude 1995., str. 100.
- Gunjača S.-Jelovina D., *Starohrvatska baština*, 14, Zagreb 1976., str. 21, 97.
- Hadžijahić, M., Čaušević Hadži Mehmed Džemaludin, *Hrvatska enciklopedija*, 4, 1942., str. 207-208.
- Hrvatski latinisti, 1, *Iz latiniteta 9.-14. st., Pet stoljeća hrv. književnosti*, 2, Zagreb 1969, str. 52.
- Hrvatski leksikon, 2, Zagreb 1997, str. 297.
- Jurišić, K., *Stariji hrvatski natpisi Makarskog primorja (XV-XVIII), Starine*, 53, Zagreb 1966., str. 89-193.
- Jurišić, K., *Crkve biokovsko-neretvanskog područja u doba turske vladavine (16.-17. stoljeće)*, *Zbornik Kačić*, II/1969., str. 129, 123-135.
- Jurišić, K., "Grišna raba Božja" Vukota, *Kana*, I/1970., str. 4, 23.
- Jurišić, K., *Hrvatski ćirilski natpisi u Južnoj Hrvatskoj, Hrvatski tjednik*, I/1971., 21 (Zagreb, 10. rujna 1971.), 21.
- Jurišić, K., *Katolička crkva na biokovsko-neretvanskom području u doba turske vladavine, Kršćanska sadašnjost*, ACC, III, Zagreb 1972., str. 145 (b 899), 286, 287; sl. 1, 3, 39, 42, 43.+
- Jurišić, K., "Malo mišto" s mnogo spomenika: Drašnice, *Kana*, III/1972., str. 1, 47-48.

- Jurišić, K., Hrvatski ćirilski epigrafski spomenici na Sućurju, *Zapisi o zavičaju*, 4, Jelsa 1973., str. 114-123.
- Jurišić, K., Visovački natpisi, *Visovački zbornik*, Visovac-Split 1977., str. 365-366.
- Jurišić, K., Bosanički natpis na Studencima, *Studenci-List župe Sv. Ilije u Studencima*, II/1986., 2, str. 2-3.
- Jurišić, K., Posljednji natpis bosančicom, *Imotska krajina*, XIX/1988., 419, 9 (9. IX. 1988.).
- Jurišić, K., Nalaz u Igranima. Pečatnjak iz XVI. st., *Makarska rivijera*, XIX/1992., 325 (Makarska, 10. studenoga 1992.), 6.
- Jurišić, K., Hrvatski ćirilski natpis na crkvi Svih Svetih u Zagvozdu, *Imotski zbornik*, 3, 1995., str. 169-192.
- Jurišić, K., Nadgrobni križ don Ante Pavića, Poljičanina, u Rašćanima Donjim, *Poljica-Godišnjak poljičkog dekanata*, XX/1995., 20, Gata-Dugi Rat 1995., 191-196.
- Jurišić, K., Franjevci s prezimenom Runović, *Runovići-List župe Gospe od Karmela*, Runovići, IV/1997., 2 (7), Božić 1997., str. 37-39, 47.
- Kaštelan S., *Povijesni ulomci iz bivše slobodne općine-republike Poljica*, Split 1940., str. 105-106.
- Kaštelan, S., *Povijesni ulomci iz bivše slobodne općine-republike Poljica*, Split 1940., str. 135-136.
- Kapitanović, V., Gradački glagoljski grafit, *Visovački zbornik*, Visovac-Split 1977., str. 328.
- Kapitanović, V., *Školski kalendar Franjevačke visoke bogoslovije Makarska 1979.-1980.*, Makarska-Metković 1979., str. 51.
- Mimica M.-Mimica V., Knjiga općena, *Monografija Mimica*, Zagreb 1972.
- Ostojić, I., *Benediktinci u Hrvatskoj*, 1, Split, 1963., str. 356-357.
- Ostojić, I., *Povlja-Povijesni prikaz*, Split 1968., str. 40.
- Panorama*, 13. rujna 1995., str. 35.
- Putanec-Šimunović-Alerić-Raguž, *Leksik prezimena u SRH*, Zagreb 1976., str. 296-270.
- Skok, P., *Etimologijski rječnik*, 1, (surađivao u predradnjama i priredio za tisak Valentin Putanec), Zagreb 1971., str. 300 s. januarij.
- Skok, P., *Etimologijski rječnik*, 1, (surađivao u predradnjama i priredio za tisak Valentin Putanec), Zagreb 1971., str. 754 s. januarij.
- Slobodna Dalmacija*, 3. lipnja 1977., str. 2-3.
- Stanić Sumbul M., *Lokva Rogoznica-Crtice iz prošlosti*, Dugi rat 1996., str. 230.

- Stanojević, G., *Dalmacija u doba Morejskog rata 1684.-1699.*, Beograd 1996., str. 146.
- Vego, M., n. d., I, str. 30-31.
- Vego, M., *Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine*, I-IV, Izdanje Zemaljskog muzeja, Sarajevo 1962.-1970.
- Vjesnik muzeja Požeške kotline*, 1, Slavonska Požega 1977., str. 69-73.
- Vrčić V., *Župe Imotske krajine*, I, Imotski-Split 1978., str. 73-74.
- Vrčić V., *Plemena Imotske krajine*, Imotski-Omiš 1996., str. 287.
- Zelić-Bučan, B., *Bosančica u srednjoj Dalmaciji*, Split 1961.
- Zlatović, S., *Franovci države presvet. Odkupitelja i hrvatski puk u Dalmaciji*, Zagreb 1888., str. 339.

LAST INSCRIPTIONS IN CROATIAN CYRILLIC SCRIPT ON THE
TERRITORY AROUND BIOKOVO (19th c.)
(A Contribution to Croatian epigraphy of deserted Cyrillic alphabets)

Summary

Throughout the history, the Croats have, since their immigration to their present day homeland in 7th c. and gradual acceptance of Christianity and life between East and West, used three scripts: Latin, Cyrillic and Glagolitic. In 19th c. both Glagolitic and Cyrillic script were completely abandoned, and since 1835 only Latin script has been used.

A great portion of Croatian cultural heritage lies in inscriptions written in Latin and Croatian in the above mentioned three scripts. Nevertheless, while Latin medieval inscriptions, as well as Glagolitic inscriptions dating from 11 to 18th c. are relatively well analysed and studied, Cyrillic inscriptions, which date from the end of 12th c. up to the beginning of 19th c. have not received appropriate attention.

The author has found and described four Croatian Cyrillic inscriptions from 19th c. on the territory around Biokovo, the youngest of which is the tombstone cross of the Glagolitic priest Father Ante Pavić, the parish priest of Rašćani (Imotska krajina), dating from 1835, which the author considers to be the last possible Croatian Cyrillic script at all.

key words: Croatian Cyrillic inscriptions, Croatian scripts, epigraphic monuments

ključne riječi: epigrafski spomenici, hrvatska pisma, hrvatski ćirilični natpisi

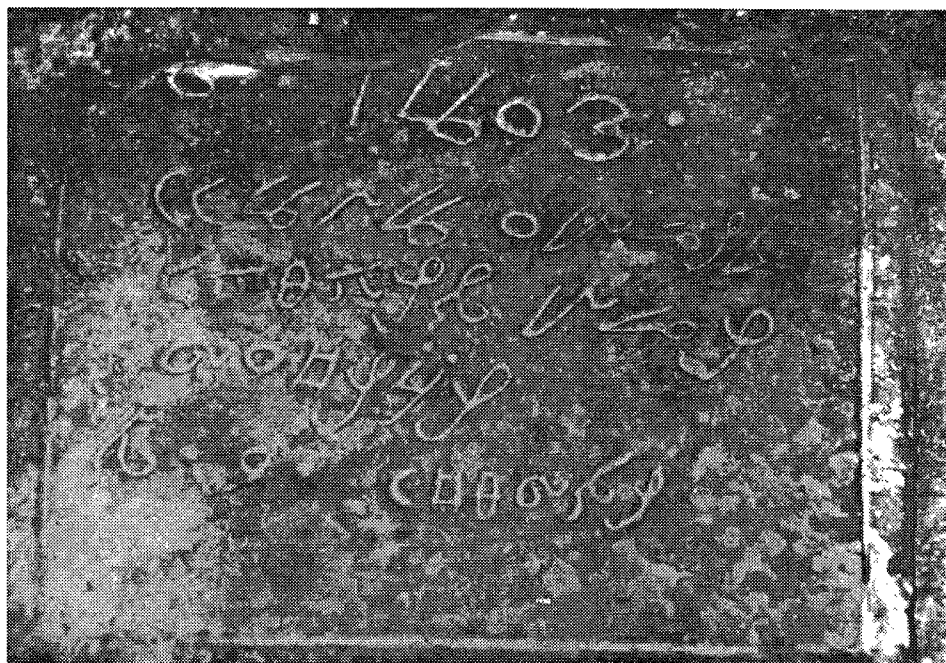
Slika 1: "Portal" stare kuće Jurčević-Mešelje, 1802. g., Studenci

Slika 2: Nadvratnik kuće Jurčević-Mešelje s natpisom iz 1802. god.

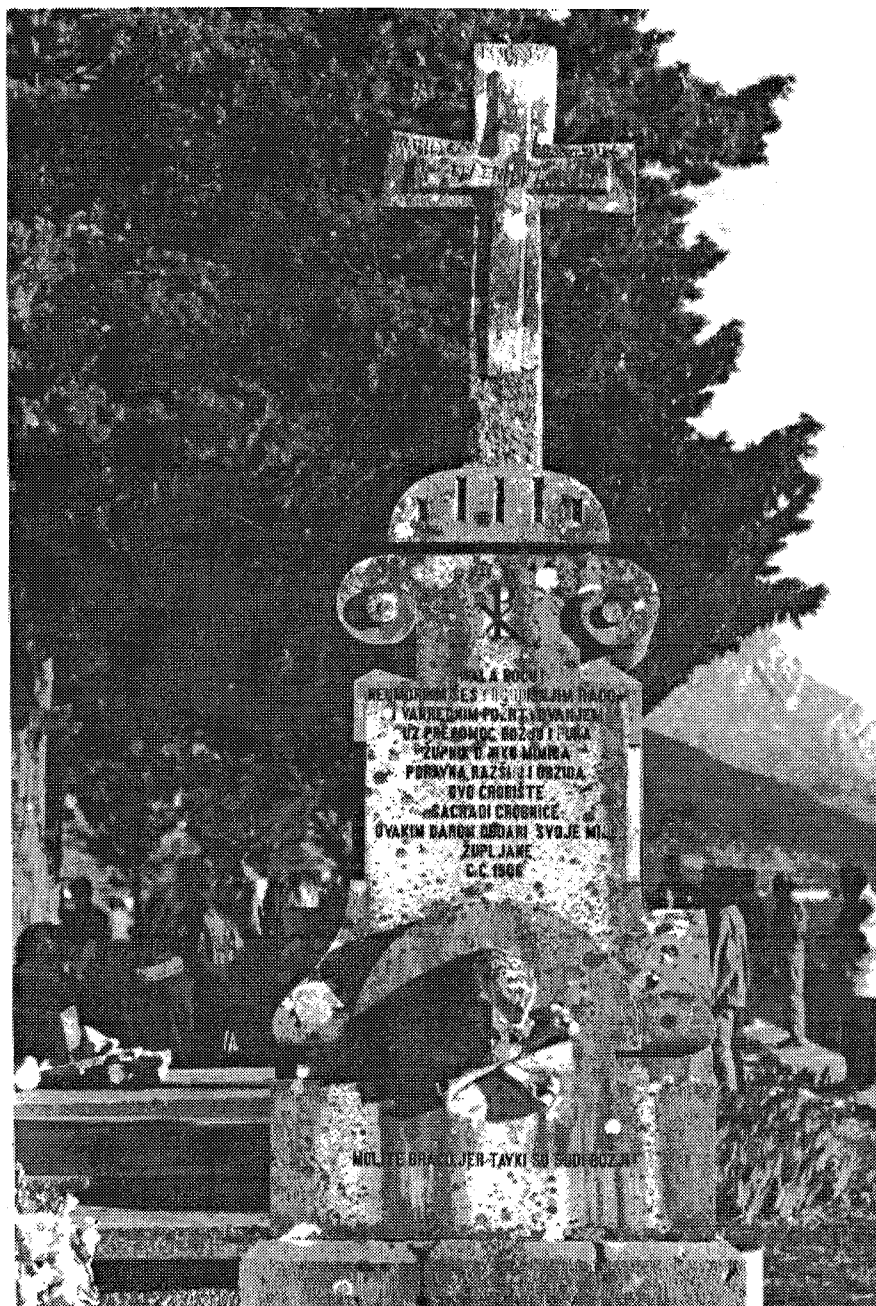
Slika 3: Ugaoni kamen kuće Jurčević-Mešelje s urezanom godinom 1802.

Slika 4: Ploča s natpisom na "kuli Grabovaca" u Prološcu iz 1803. god.

Slika 5: Detalj križa don Ante Pavića s natpisom iz 1835. godine

*Slika 6: Spomenik nad svećeničkim grobom iz 1906.
s Pavićevim križem iz 1835. u Rašćanima*